

SANATTA İKİ PORTRÉ

DELİLİKLE DEHA ARASINDAKİ O İNCE ÇİZGİDE Toulouse-Lautrec'ten Fikret Muallâ'ya...

Nevin ÜNALIN

Fikret Muallâ

Tüm bebekler ağlayarak dünyaya gelirler. Sanki dünyada başlarına gelecekleri bilirlermişçesine... İstiraplar, çekilen acılar, duyulan hüznünler bizlerle büyür, yetişir, olgunlaşırlar. Dümdüz, olaysız, tek düze bir yaşam yok gibidir. Olsa bile insanoğlu kendi iç dünyasında bu monotonluğa başkaldırır; sıkılır, heyecan arar, bulamazsa da bunalıma düşer, acı çeker. İnişleriyle, çıkışlarıyla, eğrileriyle oluşan yaşam grafiğinin doludizgin peşindedir duygular, coşkular, hüznünler, sevinçler... Belki de ondan vazgeçilmezdir, tatlıdır hayat...

Yaşam boyunca kendimizi ifade etmeye, ben de varım demeye çalışırız. Varım demek bazen ölümsüzlükle özdeşleşir. Fiziksel olarak ilelebet yaşayamayacağını bilen insanın onurlu bir başkaldırısıdır bu. Bilim ve sanatın günümüzde bu düzeye gelmesindeki en önemli nedenlerden biri de budur. Sanatçıların çoğunda bu dürtü hissedilir şekilde vardır. Bu yüzden "kalıcılık" ve "ün" peşinde koşarlar. Ölümsüzlüklerini yaşarken görmek isterler. Bazıları hariç; Fikret Muallâ'da olduğu gibi...

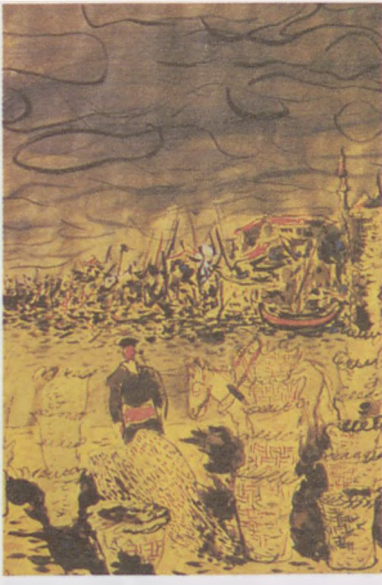
Muallâ'nın resmi; acılarını bastıran, uç noktalarda geçirdiği ruhi bunalımlarını dindiren bir sanattır. Yaşamı boyunca Muallâ'nın gözü hiç zirvede olmamıştır, gayret dahi etmemiştir doruğa çıkmak için. Belki de ölümsüzlüğü yaşamdan sonraya bıraktığını biliyordu kimbilir?... Onun için resim bir yaşam tarzıdır ve sadece varolduğunun bir kanıtıdır. Duygularını, acılarını, isyanlarını boyamıştır tuvale. Çizgiler, figürler, coşkulu renkler Muallâ'nın sözleri, çığlıklarıdır. Bir iki ufak gönül macerası dışında kadinsız yaşamının kadınıdır resim. Çocuk yaşta kaybettiği ve özlem duyduğu aile yaşamının o sıcak havası, atmosferi düş dolu fırcasının tellerinden bir

bir damlamıştır tuvaline. Çoğu resminde yılbaşını birlikte kutlayan sıcak aile ortamı, annesi ile gezen çocuklar vardır. Yüzler belli belirsizdir çoğunda. Çünkü öyle uzaktır ki o günler sanatçıya... Onun resmi dostlarından, yurdundan, ailesinden uzak 29 yıl yaşadığı Paris'te duygu dolu özlülerinin, yalnızlık çığlıklarının, sayfalar dolusu mektuplarının, dertleşmelerinin dolu dolu yansımalarıdır tuvale...

Muallâ'nın yaşamında iki şey önemli olmuştur: İchi ve resim. Resimlerini içki içmek için yok pahasına satmış, içtikçe de resim yapmıştır. Çünkü yalnız resim yetmemiştir kederini, hüznünü, acılarını bastırmaya. Ne unvan, ne de para Muallâ'nın yaşamında önemli olmamıştır hiçbir zaman. O, çok ihtiyaç duyduğu sevgiyi, şefkati ilk gençlik yıllarında annesiyle birlikte gömmüştür toprağa... Ailesinden bir tek annesinin erkek kardeşi (Hikmet dayı) kalmıştır dört elle tutunduğu, sırtını yasladığı... Sanatçı ömrü boyunca sevmiştir dayısını. Hikmet dayısı da onu sevmiştir ama şefkati yurt dışında kalmak zorunda kalan Muallâ'ya ne kadar ulaşabilmiştir bilin-

Fikret Muallâ kız özlemleriyle büyüdü

Eski İstanbul'dan bir manzara
(Fikret Muallâ)

Cami Avlusunda Öküz Arabası (Prof. Mina Urgan Koleksiyonu) (Fikret Muallâ)

Suluboya illüstrasyonu (Rasih Nuri İleri Koleksiyonu) (Fikret Muallâ)

mez. Muallâ'yı iyi tanıyabilmek, anlayabilmek için çocukluk dönemini bilmek gerekir. Gelin o günleri Muallâ'yla birlikte bir nebze olsun yaşayalım ve sanat eleştirmenlerinin resimlerinin birbirine çok benzediği ileri sürülen ünlü ressam Lautrec'le olan kader birliklerine bir göz atalım.

1903 yılında İstanbul'da dünyaya gelir Muallâ. Annesi ve babası İstanbul'un soylu ailelerindedir. Babası Ekrem Bey Dünyu Umumiye'de çalışan, çevresinde itibar gören bir kişiydi. Ekrem Bey ile Nevber Hanımın ilk çocuğu olarak dünyaya gelen Fikret'in daha çok kadın adı olan Muallâ ismini almasının nedeni de hayli ilginçtir. Ekrem Bey'in soyunda erkek çocuğun fazla, kız çocuğunun az olması nedeniyle Fikret'e "Muallâ" adı verilir. Ailenin kız çocuk özlemi Muallâ'nın kız gibi büyütülmesine neden olur. Uzun yıllar kız çocuğu gibi saçları uzatılır, bukle bukle saçlarına kurdeleler takılır, beyaz iş, dantelli etekler, elbiseler, süslü ayakkabılar giydirilir. Sarı saçları, sema renkli gözleri ile güzel bir çocuktur. Tüpeden tırnağa bir kız çocuğu gibi büyütülür. Öyle ki ilkokul çağına gelip saçları kesildiğinde hüngür hüngür ağlayıp, utancından sokağa çıkamadığını ilerdeki yıllarda maziden bir tablo olarak çevresindekilere anlatacaktır sanatçı. Kız muamelesi kendisinden 12 yıl sonra doğan kardeşi Melih'e de uygulanacak, onun da saçlarına uzun yıllar makas dokundurulmayacaktır.

İlkokulda Muallâ zeki ve atılgan bir öğrencidir. Çocukluk döneminin geçtiği Kadıköy Bahariye'de en sevdiği yer Kuşdili çayırlardır. Bu çayırlarda en sevdiği oyunu oynar Muallâ mahalle takımıyla; futbol. Topun peşinde saatlerce, delicesine koşar

rak oynadığı maç sonraları eve kanter içerisinde dönen Muallâ'nın futbol sevgisini destekleyen tek bir kişi vardır o da dayısı Hikmet. Babası Ekrem Bey ise derslerini ihmal ettiği için sürekli azarlamaktadır oğlunu ve onu futboldan koparmak için Galatasaray Sultanisi (Galatasaray Lisesi) ne yatılı olarak verir. 13 yaşında aileden futbol yüzünden kopar Muallâ. Aynı şehirde ailesini sadece hafta sonu tatillerinde görebilmektedir. Muallâ okulda da futbolu bırakmaz. Ama dersleri iyidir ve sınıftaki arkadaşlarıyla uyum içindedir. Bir gün kötü bir şey olur. Top peşinde koştuğu günlerden birinde büyük bir kaza geçirir ve sakatlanır. Günlerce hastahane, evde yatar. Ayağı topal kalmıştır. Okuduğu sınıfta sene kaybetmiş, arkadaşlarından kopmuştur. Futbol oynamak hayal olmuştur. Sakatlığını, topallığını çok dert eder. Sanki sokaktan geçen herkes aksayan ayağına bakmaktadır. Mektep dönüşlerinde mahalledeki kızlara görünmemek için yolunu değiştirmeye, tenha sokakların ıssız köşelerinden gelip geçmeye, istenmeyen bir adammış gibi herkesten kaçmaya başlar.

Toulouse Lautrec burada Muallâ'yla aynı kaderi paylaşmaktadır. Lautrec de henüz 13 yaşındayken parkede kayıp düşmüş ve sol bacağını kırmıştı. Daha sonra bu düşme olayları giderek artmış ve bu düşmelerin normal olmadığı, Lautrec'in irsi bir kemik hastalığından kaynaklandığı anlaşılmıştır. Ömrü boyunca bu hastalıktan ötürü topal kalan Lautrec ise sakatlığını Muallâ'nın aksine dert etmemeye çalışmış, ilerideki yıllarda her fırsatta aksayan ayağıyla dalga geçmiştir. Dostlarına ördük gibi paytak paytak yürüdüğünü söylerken, onları bu sözleriyle güldürürken bu önemli eksikliğini ka-

patmaya çalışmıştır. Bu eksiklik kaplanmış midir, becerebilmiş midir biz anlatalım siz karar verin.

Evet, ne 1.52'lik boyunu, (Muallâ'nın boyu 1.60'di) ne topallığını dert etmemeye çalışmıştır Lautrec. Varsa da yoksa da resimdir onun için önemli olan... Muallâ'nın aksine dışa dönük, nüktedan, hoşsohbet bir kişiliğe sahip olan Lautrec'in çevresi ünlü kişilerle doludur: Oscar Wilde, Andre Gidé, Vincent Van Gogh, Emile Bernard yakın arkadaşlarıdır. Eğlence dünyasının da içindedir. Ünlü kabare, bar yıldızları, sosyete kadınları hem dostu, hem modelleridir Lautrec'in. Zaten ünü de bu yaşamı ve kadınları çok iyi resmetmesinden ileri gelmektedir. Yaptığı afiş çalışmaları ve resimler onun eğlenceli ve bohem yaşamının parçalarından başka birşey değildir. Lautrec'in bu eğlence dolu yaşamı para kaygısının olmamasından ileri gelmektedir. Çünkü Fransa'nın soylu ailelerinden Kont Alphonse ile Kontes Zoé Marie Marquette'nin oğludur. Annesi ve babası Lautrec küçükken ayrıldıkları halde boşanmamışlardır. Ama huzur ki babası Kont Alphonse oğlunu yaşamı yüzünden hep küçük görmüş, sanat eleştirmenlerince göklere çıkarılan, alkışlanan evladını sürekli dışlamıştır kendi hayatından. Lautrec'i destekleyen hep annesi olmuştur. Sanatçı hayatı boyunca tapmıştır annesine...

Muallâ, Lautrec gibi sakatlığının üstesinden gelmeye çalışmamıştır. Sakatlık onu yalnızlığa itmiştir ama ruhi dengesinin bozulmasında ne sakatlık, ne de maçlardan uzak kalışı rol oynamıştır. Onu ruhsal fırtınalarla karşı karşıya getiren tek bir neden vardır hayatında o da; annesinin kaybıdır. Daha doğrusu anne-

Oturan Dört Kişi (Fikret Muallâ)

sini kaybetmesine kendisinin sebep olduğu inancını taşımıştır ömür boyu. 1918 yılında kolera gibi salgın ve öldürücü olan İspanyol nezlesinin mikrobunu annesine kendisinin taşıdığını sanmış, buna inanmıştır. Buna neden de Kadıköy yakasında görülmeyen hastalık mikrobuna, okuduğu okulun semti olan Beyoğlu'nda sıkça rastlanılmasıdır. Annesinin ölümü ve bu ölümün üzerine Ekrem Bey'in hemen evlenmesi Muallâ'nın üzüntü ile şüursuzluk arasında bocalamasına, hırçınlaşmasına neden olmuştur. Üvey annesi Behice Hanım'la sık sık çatışmaya giren Muallâ'nın bu çatışmaların birinde babasının üvey annesini korumaya çalışması onu çileden çıkarır ve babasına el kaldırır. Muallâ babasına el kaldırdığı için aklından zoru var kaygısıyla Ekrem Bey tarafından o devrin tanınmış Ruh Doktoru Mazhar Osman Bey'e teslim edilir ve Bakırköy Akıl Hastahanesine yatırılır. Mazhar Osman, Muallâ'ya büyük yakınlık gösterir, özel muamele yapar ve Ekrem Bey'e oğlunun yurt dışına gönderilmesini teklif eder. Muallâ 17 yaşında önce İsviçre, sonra Münih ve daha sonra Berlin'e geçer ve Berlin Güzel Sanatlar Akademisi'nden mezun olur. Lautrec de Muallâ da ömürleri boyunca evlenmemişlerdir. Lautrec'in çevresi kadınlarla doludur ve çirkin yüzüne, kısa boyuna, sakatlığına karşın çok güzel ve ünlü kadınlara aşık olmuştur. Böyle olunca da bu aşklar hep tek taraflı kalmıştır. Muallâ'nın kadinsiz ve çocuksuz yaşamında iki

aşkı önemli yer tutar. Bunlardan biri Berlin Akademisi'ndeki sınıf arkadaşı Ressam Hale Asaf'tır. Ama ne yazık ki, Asaf'ın gözleri Muallâ'nın sakat ayağına takılı kalmış ve karşılık vermemiştir sanatçıya. İkincisi ise gene aynı okulda okuyan bir Alman kızdır. Muallâ'yı sevmiştir bu genç kız. Birlikte sözlü gibi gezmişler. Sonunda Muallâ da teklifini yapmıştır kekeleyerek "Benimle evlenir misin?" kız "Evet" demiş ve sanatçı soluğu İstanbul'da almıştır. Muallâ, Ekrem Bey'den müsaade istemektedir. Ekrem Bey "Nuh der Peygamber demez", aileye bir yabancı gelin gelemeyeceğini söyler oğluna. Dayısı Hikmet Bey araya girer ama nafile... Muallâ içkiyle arkadaşlığını bu olayla iyiden iyiye ilerletir. Bundan sonra iki kez daha gelir İstanbul'a biri yerleşip görev yapmak amacıyla (Galatasaray Lisesi ve Ayvalık Orta Mektebinde resim hocalığı) ikincisi babasının ölüm nedeniyle... Birinci gelişinde hırçınlığı, saldırgan kişiliği had safhadadır, kimseyle geçinemez Paris'e döner. İkincisinde babasının yüklü mirasını alır ve hemen Paris'in yolunu tutar. Aldığı parayı çok kısa bir sürede bitirir Muallâ. Gene yokluk günleri başlar. Resim ve içki dostu, Cecile diye adlandırdığı Alman kız arkadaşı ise çoğu resminin ilham kaynağıdır. Yurdundan uzak, yapayalnız yaşamında İstanbul'a yolladığı mektuplara bile resim yapar. Oturduğu evin pencere camları dahi yağlıboya resimleriyle dopdoludur. Kağıt alacak parası olmadığından

da ambalaj kağıdı, duvara yapışmış bir afiştten kopardığı kağıda bile resim yapar.

Muallâ birkaç kez akıl hastahanesine yatar. Bakırköy Akıl Hastahanesine ikinci yatışında oda arkadaşı Neyzen Tevfik, doktoru ise yine Mazhar Osman'dır. Tevfik'e hayran kalır Muallâ, hastaneden taburcu edilmek istendiğinde bir türlü ayrılmak istemez Tevfik'ten... Sanatçı hem doktorunu, hem Tevfik'i ömür boyu minnetle anacaktır. Muallâ gibi Lautrec de akıl hastahanesine yatmıştır. Lautrec'in akıl hastahane-

Lautrec'in ünlü afiş çalışmalarından biri

sine yatışı yaşadığı renkli ve bohem hayat nedeniyle alkolizme varan içki düşkünlüğünün yanı sıra kronikleşen kemik hastalığı ve son yıllarında yakalandığı frengi nedeniyledir. Bedensel çöküş içerisinde olan Lautrec içkiyle olan dostluğunu daha da ilerletmiş, bunun sonucunda çevresine saldırganlaşmaya başlamıştır. Paranoyak halleri giderek çoğalan ve sık sık takip edildiğinden yakınan Lautrec sonuçta Neuilly'deki akıl hastahanesine yatırılır. Daha sonra bedensel çöküş sanatçıyı iyiden iyiye çepeçevre sarmalar. Son günlerinde yanında yine annesi vardır. Henüz 37 yaşındadır ama ölüm yanbaşındadır. Ölüm anında Kont Alphonse geldiğinde Lautrec alaylı alaylı gülümser babasına "Bu eğlenceyi kaçırmak istemeyeceğiniz! biliyordum, baba!" sonra annesi Kontes Zoe'ye döner ve son sözleri şu olur "Anneciğim, siz kalın yanımda! Meğer ölmek ne zormuş..."

Enteresandır Kont Alphonse'un tavrı oğlunun ölümünden sonra da değişmemiş sanat eleştirmenlerine şöyle demiştir "Oğlum olsun olmasın bir ressamın yaşarken gayet tatsız bulduğum eserlerini ölümünden sonra övecek değilim. Yarattıkları o küstah karakterini sergilemekten öteye gitmedi. Siz bunlara benden daha fazla kıymet veriyorsunuz" Bu küçümseme veya kızgınlık belki de Kont unvanı almış soylu babanın, oğlunun bohem yaşamını kabullenememesinden ve Lautrec'in çoklukla kabare, bar yıldızlarının yaşamını resimlerine, afişlerine konu edinmesinden ileri geliyordu ama Kont Alphonse'un göz ardı ettiği çok önemli bir şey vardı o da bir resmin sanatsal değeri varsa, o sanatın ayıbı ve özürü olamayacağı idi. Şimdi Kont Alphonse'u Lautrec'in sayesinde anıyoruz...

Lautrec'e hayran olan Picasso'nun Fikret Muallâ ile de ilginç bir anısı vardır. Picasso Seine nehri civarında gezinirken birçok ressamla birlikte nehir kenarında resim yapan Muallâ'nın resminden etkilenir ve çok beğenir. Aralarında şu konuşma geçer:

- Mösyö, tablounuz sanırım bitmiştir. İmzalar ve satar mısınız?
- Sen resimden anlar mısın kıl Bitip bitmediğine karışıyorsun?
- Biraz anlarım çünkü ben de ressamım.
- Adın ne senin?
- Picasso

- Haydi oradan! Şu sırada her ressam kendini Picasso sanıyor.

- Ama ben gerçekten Picasso'yum. İsterseniz sizi atölyeme götürüyüm.

Muallâ tablosunu imzalar ve parasını ne olur ne olmaz diye hemen oracıkta alır ve birlikte Picasso'nun atölyesine giderler. Gördüğü atölyenin muhteşemliği karşısında Muallâ dona kalır ve çok mahçup olur. Daha sonra böyle bir atölyeyi akademilerde bile görmediğini anlatacaktır yakınlarına. Picasso bununla da yetinmez. Bir tablosunu imzalayıp sanatçıya hediye eder ve şöyle der;

- Bu size hediyem olsun siz iyi bir ressam olacaksınız. Sizin noksanınız atölyenizin olmamasındandır.. İsterseniz atölyem size açıktır. Çalışmalarınızı burada yapabilirsiniz.

Muallâ parasız günlerinde bu tabloyu da yok pahasına elinden çıkaracaktır. Muallâ'nın yoklukla geçen yaşlılık günlerinde imdadına Paris'in ünlü ve soylu ailelerinden Mebus Raoul Angles'in sanatsever ve zengin eşi Madam Angles yetişir. Sanatçıyı himayesi altına alır. Ama bu himaye altına alma karşılıksız değildir. Muallâ ile mukavele yapar bu çift. Her gün doludizgin resim yapacak, içkiyi az içecektir. Onu Alp dağının eteklerinde sevimli, güzel bir köy evine yerleştirirler ve bir de sanatçıyı denetleyen ve bakan bir hizmetçi koyarlar. Muallâ bu hizmetçiden korkmakta, sabahın 07.30' undan akşam 20.00'ye kadar resim çalışmaktadır. Resim yapma konusunda isteksizliğini belirttiği an azarı işitmektedir. Bacakları 100 kiloluk vücudunu taşıyamamakta, gittikçe bozulan sıhhati yüzünden dışarı çıkamamaktadır. Mektuplarının birinde o günlerle ilgili şunları yazacaktır bir dostuna "Hayat pek zormuş; bir an evvel ölmek istiyorum,..... Geceleri ancak ve ancak saat 02.30'a kadar yataкта kalabiliyorum. Sonra kalkıp topal keklik gibi odada doluşmaya başlıyorum."

Ömrünün son günlerini geçirdiği bu köy evinde Muallâ, Angles'lara 300 eser yaptı.

Bugün resimleri astronomik rakamlara satılan Muallâ'nın eserleri günümüzde Salvador Dali, Picasso, Chagall, Pissaro, Matisse gibi resmin dehalarıyla birlikte sergileniyor, ismi onlarla birlikte anılıyor.

Onun atölyesi Paris'in sokakları, Monparnasse Meydanı (Paris'te

Henri de Toulouse Lautrec

sokak ressamlarının bulunduğu bölge) ve akıl hastahaneleriydi (Çoğu eserlerini hastahane de yapmıştır). Ne Lautrec gibi arkasında kontes annesi, ünlü dostları, ne parası, ne de eserlerini yüksek fiyatlara satan galericiler vardı (Muallâ'nın eserleri son zamanlarında galerilerde sergilenmiştir. Tümü de satılmıştır ama galericiler Muallâ'yı kandırılmışlar, eser başına 10 frank gibi çok düşük fiyatlar ödemişlerdir)

Ün ve para peşinde koşmaktan, resmi sevdiği, dost edindiği için resim yaptı Muallâ. Bugün onu himaye edenler büyük paralar kazandı. Alp dağındaki köy evinde gözlerini dünyaya kaparken yorgundu, şefkate, sevgiye, anlaşılmaya açtı. Hayatı boyunca anlaşılmak için bağırdı, karşı çıktı "deli" dediler. En güvendiği babası bile böyle dedi. Sonra gerçekten bu olguyu hayatının çeşitli dönemlerinde yaşadı. Duygular yüklü olunca bedelin ağır olduğunu duya duya yaşadı. O yüzden yürekte duyarak resimlerini yaptı. Ölümünün üzerinden çeyrek yüzyıl (1967) geçmesine rağmen ünü giderek arttı, unutulmadı. Resimleri astronomik fiyatlara alıcı buluyor.

Lautrec de, Muallâ da hazırıldılar ölüme. Çünkü ölümsüzlüğü hayattayken bir yaşam tarzı olarak seçmişlerdi.

Bebekler ağlayarak dünyaya gelirler...

Seçkin kişilerse ölümsüzlüklerini hissederek, gülümseyerek bu dünyadan giderler...

Delilikle dehanın ince çizgisini alleleri farketmese bile...

Kullanılan Kaynaklar :

- Fikret Muallâ, Taha Toros
- Toulouse - Lautrec, Matthias Arnold, Alan Yayınları

